

Pigeon in Konya Province Folklore: 2. Breeding

Esra ÇELİK^{1*}, Aşkın YAŞAR¹, Emine Merve DANIŞ¹

¹Selçuk University, Faculty of Veterinary Medicine, Department of Veterinary History and Deontology, 42003, Konya, Turkey

ABSTRACT

In this study, it was aimed to verbal, written and visual data, which are folkloric characteristics of pigeon breeding in Konya, by bringing it into the literature and contribute to the Turkish folklore. The material of the study was composed of the information obtained from 28 source persons, consisting of pigeon breeders in Konya province, through the “*Information Collection Form*”. The findings of the study are given under the headings of sheltering and care, feeding and breeding. It was determined that, the data of the study are similar to the data obtained through the literature reviews, the words “*badanas*”, “*guğurmak*”, “*toslamak*”, “*çilk*”, “*damarlı*”, “*hamurlama*” and “*tüleme*” are still used in Konya with the same meanings and some of the breeding practices were rational. As a result, it can be said that the folkloric information obtained in the study is generally compatible and rational with scientific data.

Keywords: Breeding, folklore, folkloric veterinary medicine, Konya, pigeon

Konya İli Folklorunda Güvercin: 2. Yetiştiricilik

ÖZ

Bu çalışmada, Konya ili güvercin yetiştiriciliğine yönelik folklorik niteliği olan sözlü, yazılı ve görsel verilerin literatüre kazandırılarak Türk folkloruna katkı sağlanması amaçlandı. Çalışmanın materyalini, “*Bilgi Derleme Formu*” aracılığıyla Konya ilinde güvercin yetiştiricilerinden oluşan 28 kaynak kişiden elde edilen bilgiler oluşturdu. Çalışmanın bulguları güvercinlerde barınma ve bakım, besleme ve üreme başlıkları altında verildi. Çalışma verilerinin, gerçekleştirilen literatür taramaları ile elde edilen verilere benzerlik gösterdiği, “*badanas*”, “*guğurmak*”, “*toslamak*”, “*çilk*”, “*damarlı*”, “*hamurlama*” ve “*tüleme*” kelimelerinin Konya’da hala aynı anlamlarda kullanıldığı ve bazı yetiştirme uygulamalarının rasyonel nitelik taşıdığı belirlendi. Sonuç olarak, çalışmada elde edilen folklorik bilgilerin bilimsel veriler ile genel olarak uyumlu ve rasyonel nitelik taşıdığı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Folklor, folklorik veteriner hekimliği, güvercin, Konya, yetiştiricilik

To cite this article: Çelik E, Yaşar A, Daniş E.M. Pigeon in Konya Province Folklore: 2. Breeding. Kocatepe Vet J. (2021) 14(3):316-324

Submission: 28.01.2021 Accepted: 03.06.2021 Published Online: 02.09.2021

ORCID ID; EÇ: 0000-0002-7836-6171, AY: 0000-0001-8641-6207, EMD: 0000-0003-0296-4391

*Corresponding author e-mail: esra.celik@selcuk.edu.tr

GİRİŞ

Evcilleştirilen ilk kuş türü olarak bilinen güvercinler M.Ö. yaklaşık 4500'li yıllardan itibaren farklı amaçlar için yetiştirilmeye başlanmıştır (Yılmaz ve ark. 2014, Garip 2017). Bu süreçte güvercin yetiştiriciliği, başlıca iletişim (Özkul ve Yerlikaya 2008, Garip 2017), tüketim, deney hayvanı, süs ve spor (Sales ve Janssens 2003, Garip 2017) gibi amaçlarla sürdürülmüş olup günümüzde hobi, yarış (Yılmaz ve Boz 2012) ve tarımsal amaçlarla devam etmektedir (Bekleyen 2007). Türk tarihinde 13. yüzyıldan günümüze kimi zaman güvercinleri tehlikelerden korumak, kimi zaman da onlardan çeşitli amaçlar doğrultusunda faydalanmak için özel barınaklar yapılmıştır. Bu barınaklar “kuşevleri” ve “güvercin evleri” olmak üzere iki başlık altında toplanmıştır. Kuş yuvalarının yapılış tarzları, yapıldığı yerler ve dönemler ayrıntılı bir şekilde incelendiğinde yapıldıkları dönemin sosyo-kültürel özelliklerinden izler taşıdıkları bildirilmiştir (Özen 2012). Ayrıca Anadolu’da çok değerli olan güvercin gübresinden faydalanmak için de farklı barınak modelleri yapılmıştır (Bekleyen 2007).

Konya ilinde güvercin yetiştiriciliği oldukça eski bir geçmişe sahiptir. Bu konuda kesin belgeler bulunmamakla birlikte, yerleşik kuşçuluk gelenekleri Konya’da güvercin yetiştiriciliğinin Selçuklular dönemine kadar uzandığını göstermektedir (Özmen 1981, Garip 2017).

Bu çalışma ile Konya ili güvercin yetiştiriciliğine yönelik folklorik niteliği olan sözlü, yazılı ve görsel verilerin literatüre kazandırılarak Türk folkloruna katkı sağlanması amaçlandı.

MATERYAL ve METOT

Çalışmanın örneklemini ve veri toplama aracına ilişkin bilgi ile kaynak kişi listesi “Konya İli Folklorunda Güvercin: 1. Hastalıklar ve Tedavileri” (Yaşar ve ark. 2021) başlıklı makalede detaylı olarak sunuldu.

Bu çalışmada veri toplama aracı olarak geliştirilen “Bilgi Derleme Formu” parametrelerinden “barınma ve bakım, besleme, üreme” ile ilgili olan veriler kullanıldı.

Çalışmanın materyalini, Meram Güvercin Severler Derneği Başkanı tarafından güvercin yetiştiriciliğinde tanınan ve bilgi sahibi olduğu bildirilen 28 kaynak kişiden elde edilen yazılı, sesli ve görsel folklorik bilgiler oluşturdu. Yazılı ve görsel materyali, bilgi derleme formu aracılığıyla 11.07.2020-14.08.2020 tarihleri arasında elde edilen bilgiler oluşturdu. Görsel materyal kaynak kişilere ait güvercin yetiştirme alanlarından fotoğraflanarak elde edildi ve kaynak kişilerden izin alınarak kullanıldı.

Güvercin yetiştiriciliği ile ilgili elde edilen folklorik veriler içerik analizi yöntemi ile değerlendirildi. Görüşme yapılan tüm kaynak kişiler ilçe ve görüşme tarihine göre kodlanarak (K1, K2, ..., K28) metin içerisinde üst indis şeklinde belirtildi ve sonnot bölümünde sunuldu.

BULGULAR

Güvercin yetiştiriciliği ile ilgili elde edilen bulgular barınma ve bakım, besleme ve üreme başlıkları altında sunuldu.

Barınma ve Bakım

Konya ilinde güvercin barınaklarına “kuş kümesi”¹ (Resim 1) denir ve barınaklar çoğunlukla ahşap ve kerpiç² malzemeden yapılır. Kümesler güvercinlerin sayısına ve özelliklerine göre farklı şekillerde tasarlanmalıdır. Taklacı güvercinlerde damızlık ve uçum kümesleri ayrı olmalı³, ana ve baba damızlık kümesine, yavrular ise uçum kümesine alınmalıdır.⁴ Uçum kümesleri çok yüksek, geniş ya da dar (2x2x2 m)⁵ olmamalıdır. Damızlık güvercinler hiç uçurulmamalı, sadece geniş ve aydınlık kümeslerde damızlık nitelikleri için yetiştirilmelidir. Süs güvercinlerinin tüy yapısının sağlıklı olması için kümesi alanı geniş olmalıdır.⁶

Resim 1. Kümesi alanı⁷

Figure 1. Poultry area

Güvercinlerin bakımı için günlük en az iki saat⁸, eğitimleri için ise yaklaşık üç-beş saat zaman ayrılır.⁹ Yarışmalara hazırlanan güvercinler en az bir ya da bir buçuk senelik eğitim periyodundan geçer.¹⁰

Güvercinlerin bakımında barınak temizliği büyük bir öneme sahiptir. Havalandırma ve dezenfeksiyona dikkat edilmesi¹¹, tüleme zamanında temizliğin haftada bir¹², rutin barınak temizliğinin iki-beş ayda bir¹³, genel barınak temizliğinin ise “*kar yağmadan temizlik yapılmaz*” inancı ile yılda bir kez karlı havada yapılması önerilir.¹⁴ Barınakta salgın bir hastalık çıktığında kireç ile badana yapılır.¹⁵ Güvercinleri hastalıktan korumak için barınağın zaman zaman kireç ile dezenfeksiyonu gerçekleştirilir, tabanı kuru tutulur¹⁶ ve yaz aylarında kümese yabancı güvercin katılmaz.¹⁷

Bağ ve bahçelerde kullanılmak üzere¹⁸ bölge halkı tarafından talep edilen¹⁹ güvercin gübresi, özellikle barınak temizliği esnasında toplanır. Kullanılmadan önce asitliğinin giderilmesi için ortalama 8-10 gün sulandırılarak dinlendirilir²⁰ ya da bir yere yığılarak güneşte yanması sağlanır.²¹

Barınağın temizliğinde genellikle süpürge, fırça, kürek; zemini ve yuvalıkları kazımak için mala ya da spatula²²; tüleme zamanı ise özellikle pürmüz²³ kullanılır. Zaman zaman barınak tabanına sönmüş kireç²⁴, ozon²⁵ ya da sirke (%2)²⁶ dökülür, yuvalıklar hariç her yere kireç ile badana yapılır.²⁷

Güvercinlerin tırnakları doğal ortamda kendi törpülenir, ancak kümeslerde barındırılan güvercinlerin uzayan gaga ve tırnakları tırnak makası yardımı ile kesilir.²⁸ Tırnak bakımı için haftada bir kez banyo sularına 1/5 oranında sirke veya ozon²⁹ ya da bir miktar (beş litre suya pirinç tanesi kadar) göztaşı³⁰

katılır. Tırnaklarda dışıkların yapışması ile oluşan “*çakıldak*”lar, ıslatılıp yumuşadıktan sonra pense yardımı ile temizlenir.³¹

Konya ilinde halk arasında güvercinlerin tüy dökümü zamanına “*tülek*”, “*tüleme*” ya da “*tüleğe girme*”, tüy dökümüne giren güvercine ise “*tülekte, tüyde, tüleğe girmiş*” denir.³² Tüleme zamanları, sağlıklı hayvanlarda görülen normal bir döngüdür. Bu zamanlarda içme sularına vitamin katılır.³³ Sık sık banyo suyu konulur³⁴ ve genellikle içerisine %1 oranında sirke³⁵, ozon³⁶ veya göztaşı³⁷ katılır. Bu dönemde taze kanatlarının bozulmaması için güvercinler uçurulmaz.³⁸ Taze kanatlara halk arasında “*çabık*” adı verilir. Genellikle uçucu özelliği iyi olmayan ve tüleme zamanlarındaki güvercinler uçurulduğunda havada iken kanat patlatırlar (kanat altının yara olup kanaması).³⁹

Kışın yavru alma Konya’da tercih edilmeyen bir durumdur. Dişilerin yavrulayıp bağışıklığının düşmemesi ve yavrunun soğuktan etkilenip ölmemesi için erkek ve dişiler genellikle ayrı bölmelere alınır.⁴⁰ Yavru alma planlanıyorsa barınak içi sıcaklığın dengeli (25-27 °C) olması, anaç güvercinlerin şeker ve karışık yem ile beslenmesi ancak önünde yemin sürekli bulundurulmaması gerekir.⁴¹ Bazı yetiştiriciler iyi bakıldığı takdirde kış yavrusunun daha sağlıklı ve dinç olduğunu da ifade eder.⁴²

Besleme

Konya’da halk arasında karışık yeme “*çetnevir*” (Resim 2) denir.⁴³ Güvercinler genellikle arpa, aspir, ay çekirdeği, bamyaya, bezelye, buğday (sert), burçak, darı, fiğ (fıncık), kırmızı mercimek, mermer kırığı, mısır, mısır posası, palet yem, pirinç, süpürge tohumu, yulaf, yumurta kabuğu karışımı ile beslenir.⁴⁴

Resim 2. Çetnevir⁴⁵
Figure 2. Çetnevir

Yavrunun yumurtadan çıkışı ile birlikte sağlıklı ve yeterli beslenebilmesi için anaç güvercinlere sabah ve akşam olmak üzere günde iki kez düzenli olarak çetnevir yedirilir.⁴⁶

Anaç güvercinlerin yavrunun kursağı ve sindirim organlarını hazırlamak için boğazına ilk bir-iki gün hava üflemesine “*hava verme*” adı verilir.⁴⁷

Kursaklarından çıkararak yavrunun kursağına kustukları besleyici kursak sütüne “*kusmuk*”, “*mayâ*”, “*mamâ*”, “*kuş sütü*”, “*kursak hamuru*” ya da “*hamurlama*” denir. Bu kursak içeriğini yavruya kustukları 10 günlük süreye ise “*hamurlama dönemi*” adı verilir.⁴⁸ Yavruya kusabilmeleri için yaklaşık beş-altı saat zaman geçmesi gerekir. Bu süre içerisinde kursak

içeriği yumuşar ve yavrunun beslenebileceği bir kıvam alır.⁴⁹

Kursak sütü ile beslenen yavruya “*ağzı hamurlu*” denir.⁵⁰ Hamurlama döneminden sonra kendi kendine beslenebileceği olgunluğa erişene kadar anaç güvercinler yavruya yaklaşık 29-33 gün sürecince tane yem kusar.⁵¹ Yavrunun yaklaşık 40-45 gün sonra kendi başına yem yemeye başlamasına “*yeme vurma*” adı verilir.⁵²

Damızlık güvercinler genellikle çetnevir, uçum güvercinleri ise kızgınlığa gelmemesi ve yağlanma olmaması için sadece sert buğday ile beslenirler.⁵³ Gıda takviyesi olarak zaman zaman tuz veya şeker ile karıştırılan çay posası⁵⁴, bağışıklığı ve sindirimi düzenlemesi için evde mayalanan yoğurt⁵⁵ yedirilir ya da kefir içirilir.⁵⁶ Üreme döneminde ise balık yağı takviye edilir⁵⁷, eşe (çiftleşme) çabuk gelmesi için kızdırıcı yem (çiftleşmeye hazır hale getiren yem) ve ekme yedirilir⁵⁸ ya da suyuna şeker katılır.⁵⁹ Yavrulayan güvercinlere önünde devamlı bulundurulmamak kaydıyla çetnevir yedirilir⁶⁰ ve şekerli su içirilir.⁶¹ Kuluçka döneminde kalsiyum, mineralli kum⁶², kırmızı kil ve mermer tozu yedirilir.⁶³ Tüleme zamanı güvercinlerin bağışıklığı düşük olduğu için antibiyotik kullanılmamaya dikkat edilir⁶⁴, bu zamanlarda genellikle çetnevir yedirilir⁶⁵, sirkeli su (5 lt su, 120 ml sirke)⁶⁶ ya da sirkeli ve tuzlu su karışımı (15 lt su, 120 ml sirke, 8 gr tuz) içirilir.⁶⁷

Yazın çetnevir yerine⁶⁸ serin tutması için arpa⁶⁹, fiğ⁷⁰ ve yeşillik⁷¹, kışın sıcak tutması için burçak⁷² ve kenevir⁷³, tüleme zamanı tüylerini rahat dökebilmesi için kenevir⁷⁴, semiz otu⁷⁵, zaman zaman ise semiz otu

ve tuz karışımı verilir.⁷⁶ Kızgınlığa gelmesi için burçak, fiğ ve kenevir tercih edilir. Kenevir aynı zamanda tüy renginin daha güzel ve canlı görünmesi için de tercih edilen bir yemdir.⁷⁷

Uçum güvercinlerinde dört güvercine günlük ortalama 100 gr buğday⁷⁸, damızlıklarda ise 10 güvercine günlük ortalama 350-500 gr yem kullanılır.⁷⁹ Disiplinleri ve sağlıkları için devamlı önünde yem bulundurmak yerine⁸⁰, iyi performans sergileyebilmeleri için uçum güvercinleri çok doyurulmaz ve günün sadece akşam vakti beslenir.⁸¹ Damızlıkların beslenmesi sabah ve akşam olmak üzere genellikle günde iki kez yapılırken⁸², bazı yetiştiriciler güvercinin önünde yemi sürekli bulundurmayı tercih eder.⁸³

Yemler genellikle ağzı kapalı plastik kovalar⁸⁴, büyük çömlekler (küp)⁸⁵, tenekeler⁸⁶ içerisinde serin ve kuru yerlerde muhafaza edilir. Metal kovalar genellikle küflenme ihtimalinden dolayı tercih edilmez.⁸⁷

Güvercinlere çoğunlukla şebeke suyu⁸⁸ içirilirken, bazı yetiştiriciler tarafından dinlendirilmiş kloruz su⁸⁹ verilir ve zaman zaman içme sularına %1 oranında sirke katılır.⁹⁰ Klorundan arınması için suyun içerisine göztaş eklenir. Ayrıca yetiştirici tarafından hazırlanan elektrolit adı verilen (beş lt su, iki tatlı kaşığı şeker, bir kaşık tuz, bir kaşık karbonat) karışımdan güvercinlere 15 günde bir içirilir.⁹¹

Suları günlük⁹² ya da iki-üç günde bir⁹³ değiştirilir. Yarışmacı güvercinlerin suyuna vitamin ilave edilir.⁹⁴ Bayatlayan suyun hastalık yapacağı düşünüldüğü için kullanılan sulukların (Resim 3) büyük olmaması tavsiye edilir.⁹⁵

Resim 3. Suluk ve yemlik⁹⁶
Figure 3. Drinker and feeder

Üreme

Güvercinlerin cinsiyet tayini iki-altı aylık yaşta iken yapılır. Altı aydan önceki cinsiyet tayinleri ise büyük oranda tahmin yürütülerek gerçekleştirilir. Yavrunun çanağı (kalça kemikleri) küçük, kafası ve gövdesi iri, dөşü ve kanat telekleri geniş ise erkek olduğuna inanılır.⁹⁷

Erkek ve dişi güvercinler üreme olgunluğuna ortalama beş-yedi aylık yaşta iken erişirler.⁹⁸ “*Arık*” ya da

“*yanık*” adı da verilen kötü bakılmış güvercinler ise kızgınlığa geç erişir.⁹⁹ Kızgınlık belirtileri gösteren güvercinler için “*eşe gelmiş*”¹⁰⁰, “*eşleşmeye gelmiş*”¹⁰¹, “*kızana gelmiş*”¹⁰², “*kızmış*”¹⁰³ ifadeleri kullanılır. Dişilerde kızgınlık belirtileri erkek güvercinlere kıyasla daha erken görülür.¹⁰⁴

Üreme dönemi erkek ve dişiler için genellikle şubat ayında başlar¹⁰⁵ ve temmuz ayına kadar devam eder. Temmuz ayından sonra ise tüleme başlar¹⁰⁶ ve bu

dönemde yavru alınmaz.¹⁰⁷ Ortam sıcak olduğu sürece üreme yıl boyunca devam eder.¹⁰⁸

Bu dönemde erkek ve dişi güvercinlerde çeşitli kızgınlık belirtileri gözlenir. Erkeklerde göğüs tüylerini kabartma (gubarmak), yuvaya çöp taşıma¹⁰⁹, ötme-nağme yapma (guğurmak)¹¹⁰, dişiyi kovalama¹¹¹, sokulma¹¹², kendi etrafında ve dişinin etrafında dönme¹¹³, dişilerde ise guğurma, kanat tüylerini kabartarak erkek güvercinin üzerine doğru yürüme (toslamak)¹¹⁴, kanat altı tüylerini kaşıma (kaşınma)¹¹⁵, yuvayı örme¹¹⁶, yuvayı ısıtma¹¹⁷ gibi hareketler görülür.

Erkek güvercinin çiftleşmek için dişi güvercinin üzerine çıkmasına “*basmak*” denir.¹¹⁸ Güvercinlerin çiftleşme, yumurta yapma dönemlerine ise “*badanas*” adı verilir. Erkek güvercinin, yumurtlama dönemi yaklaşmış dişi güvercini takip etmesine, kovalamasına “*badanasa binmek*”, “*ensed*” ya da “*enseye düşmek*” denir. Bu hareket ile badanas dönemi başlamış olur ve erkek dişiyi yumurtlayana kadar kovalar.¹¹⁹ Badanas dönemi ile birlikte yaklaşık sekiz-on gün içerisinde yumurtalar döllendir¹²⁰ ve anaç güvercin ortalama 15 gün içinde yumurtlar.¹²¹

Resim 4. İçinde yuvalık bulunan eşleştirme kafesi¹³²
Figure 4. Matching cage with a nest in it

Güvercinin yumurtladığı döneme “*yumurta dönemi*”, yavru olduğu döneme ise “*yavru dönemi*” adı verilir.¹³³ Yumurtlama dönemi yaklaşan güvercinlere süpürge tohumu, yumurta kabuğu tozu, mermer tozu ve yeşillik yedirilir.¹³⁴

Güvercinin yumurtlamasına “*gunnamak*”¹³⁵ denir ve tek seferde bir ya da iki yavru alınır.¹³⁶ Yedinci günden sonra kanlanma ve yavru oluşumunun gözlenmediği, içi boş olan güvercin yumurtasına “*çık*” adı verilir.¹³⁷ Yumurtlayacak güvercinin beli (kuyruküstü) düşer, güvercin kuyruğunu salar, arkası basık gezer, çatısı açılır ve kloakaya dokununca yumurta hissedilir¹³⁸, bu güvercinlere “*yumurtayı almış*” ya da “*yüklü*” denir¹³⁹. Güvercinlerde kloaka bölgesine halk arasında “*yumurtalık*”, “*çanak*”¹⁴⁰, “*çatal*”, “*makaal*”¹⁴¹, “*ka*”¹⁴² ya da “*çati*”¹⁴³ gibi isimler verilir.

Eşleştirilecek güvercinlerin bir araya getirilmesine “*damızlığa çekme*” adı verilir.¹²² Damızlık olarak seçilecek erkek ve dişi güvercinlerin; soy ağacı temiz, damarlı (uzak mesafelerden uçurulduğunda yuvasına geri dönebilen, kümesini benimseyen, yabancı yere inmeyen ve soyu belli olan güvercin),¹²³ taklacı güvercinlerde oyun yapma özelliği iyi, süs güvercinlerinde fiziksel yapının güzel olması istenir.¹²⁴ Erkek ve dişilerin damızlık özellikleri genellikle göz ve kafa yapısından anlaşılır.¹²⁵

Belirli bir renk ya da ırk özelliğini korumak için gerçekleştirilecek özel eşleştirmelere “*eşe atma*” denir.¹²⁶ Bu eşleştirmelerde güvercinler birbirlerine alışmaları ve diğer güvercinler tarafından rahatsız edilmemeleri için içerisinde yuvalık bulunan “*eşhané*” ya da “*eşleştirme kafesi*” (Resim 4) adı verilen yuvalara alınır.¹²⁷ Güvercinler bu bölmelerde yaklaşık 15 gün bir arada tutulurlar.¹²⁸ Ortamın aydınlık ve güneş görmesi güvercinlerin strese girmemeleri için önemli bir koşuldur.¹²⁹ Salık güvercinler ise eşini kendisi bulur¹³⁰ ve bu duruma “*eş tutma*” denir.¹³¹

Kuluçkaya yatmayan güvercinlerin yumurtaları “*bakıcı*” adı verilen kısır güvercinlerin altına ya da “*üvey anne*” olarak tanımlanan eş zamanlı yumurtlayan başka bir güvercinin altına konulur. Bu duruma “*yumurta sürmek*” adı verilir.¹⁴⁴ Bakıcı olarak genellikle posta güvercinleri tercih edilir.¹⁴⁵

Yavrunun yumurtadan çıkmasına üç-dört gün kalması ile anaç güvercinlerin kursak içeriğinin süt gibi besleyici bir form alması, hamurlaşmasına “*hamurlamak*” adı verilir. Bu durum yavrunun bir müddet sonra yumurtadan çıkacağına işaret eder.¹⁴⁶ Erkek anaç güvercinler dişi anaç güvercinlere kıyasla kuluçkaya daha az süre yatar ancak yavru ile daha fazla ilgilenirler. Yaklaşık 40 günden sonra dişi güvercinin tekrar yumurtladığı durumlarda yavruları genellikle erkek güvercinler büyütürler.¹⁴⁷ Ebeveynleri tarafından bakılmayan yavrular ise beslenme pompası yardımı ile beslenir.¹⁴⁸

TARTIŞMA ve SONUÇ

Hayvan yetiştiriciliğinde temel hijyen ve biyogüvenlik kurallarına dikkat edilmesi bakteri, virüs, mantar, paraziter hastalıklar ve muhtemel bir salgını sınırlandırarak sağlık ve verimliliği artırmakta, tedavi masraflarını ve hastalığın zararını azaltmakta, hayvan kayıplarını önlemekte ve böylece karlılığı artırmaktadır. Bu sebeple karantina ile birlikte etkili ve sürekli temizlik yapılmalıdır (Sarı ve Saatci 2020). Başarılı bir güvercin yetiştiriciliği için, en uygun yetiştirme şartlarının sağlanması, dolayısıyla barınaklarının iyi planlanması, barınak içerisinde gerekli donanımların sağlanması, ışık, sıcaklık, nem, havalandırma gibi hayati öneme sahip faktörlerin ve hijyenin korunması, ayrıca hijyeni korumaya yönelik tedbirler alınması, çıkması muhtemel hastalıkların önlenmesi adına önemli hususlardandır (Yılmaz ve ark. 2012). Çalışmada da barınakların, tüleme zamanında rutin ve genel temizliğinin gerçekleştirilmesi, havalandırma ve dezenfeksiyonuna dikkat edilmesi, salgın bir hastalık çıktığında kireç ile badana edilmesi ve zemininin kuru tutulması yukarıdaki çalışmalara benzer olarak hayvan gönencine (refahına) ve koruyucu hekimliğine önem verildiğinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Yaz aylarında yetiştiricilerin kümese yabancı güvercin katmayarak özellikle salgın hastalıklara karşı tedbir aldıkları ve bu sayede muhtemel hastalıklara karşı sürü sağlığını korudukları da söylenebilir.

Güvercinlerin özel kümeslerde (ortalama 2x2 ya da 1,5x2 m genişliğinde ve 1,5-1,80 m yüksekliğinde) yetiştirilmesi, kümeslerin çoğunlukla toprak kerpiçten yapılmış olması gerektiği ifade edilirken (Özmen 1981); Çalışmada da Özmen'in verileri ile benzer olarak kümeslerin (Resim 1) genellikle güvercinlerin sayısına ve özelliklerine göre farklı şekillerde dizayn edilmesi (Resim 4), taklacı güvercinlerde damızlık ve uçum kümeslerinin ayrı olması, ana ve babanın damızlık, yavruların ise uçum kümesine alınması, uçum kümeslerinin 2x2x2 m olmasına dikkat edilmesi, damızlık güvercinlerin geniş ve aydınlık, süs güvercinlerinin ise tüy yapısının sağlıklı olması açısından geniş kümeslerde yetiştirilmesi ve kümeslerin yapımında çoğunlukla kerpiç tercih edilmesi; Konya ilinde güvercin yetiştiriciliğine ait folklorik verilerin günümüzde de devam ettiği, çoğunlukla hobi amacıyla yetiştiricilik yapılmasına rağmen barınak hususunda gösterilen hassasiyetin aynı zamanda hayvan gönencine verilen önemin de bir göstergesi olduğu söylenebilir.

Yılmaz ve Boz'un (2012) Sarıca'dan aktardıklarına göre, Türkiye'de genellikle hobi amaçlı güvercin üretim birimleri ve evlerin çatılarında gübreleri için yetiştiricilik dışında ticari bir üretim şekli bulunmamaktadır. Çalışmada, güvercinlerin bakımı için günlük en az iki saat, eğitimleri için yaklaşık üç-beş saat zaman ayrılması, yarışmalara hazırlanan güvercinlerin en az bir ya da bir buçuk senelik eğitim

periyodundan geçirilmesi için harcanan çaba ve zahmet dikkate alındığında elde edilen verilerin Yılmaz ve Boz'un aktardıkları ile uyumlu olduğu, dolayısıyla güvercin yetiştiriciliğinin daha çok hobi amaçlı yapıldığı sonucuna varılabilir.

Özmen'e (1981) göre, Konya'da güvercin gübresinin, daha çok çiçekler ve sebzelerde, nadiren de ağaçlarda kullanıldığı bildirilmektedir. Bu çalışmada da asitliği giderilmiş ve güneşte bekletilmiş güvercin gübresinin sebze ve meyve yetiştiriciliğinde tercih edilmesi, Konya'da bahçecilikte gübrenin kontrollü ve bilinçli bir şekilde kullanıldığı şeklinde yorumlanabilir.

Yılmaz ve ark.'a (2012) göre, güvercin yetiştiriciliğinde dengeli bir rasyon hazırlanması ideal bir besleme yapmak için oldukça önem arz etmektedir. Enerji kaynağı olan hububatlar, protein kaynağı olan baklagiller ve endüstri bitkisi posaları ile kepek, mermer tozu, tuz, vitamin ve mineral gibi diğer öğeler dengeli bir oranda rasyona katılması ile güvercin yetiştiriciliğinde yaşanan birçok problem büyük oranda giderilebilir. Çalışmada elde edilen, damızlık güvercinlerin çetnevir (Resim 2), uçum güvercinlerinin sert buğday ile beslendiği, gıda takviyesi olarak tuzlu yada şekerli çay posası, bağışıklığı ve sindirimi düzenlemesi için yoğurt ya da kefir, üreme döneminde balık yağı, kuluçka döneminde mineralli kum, kırmızı kil ve mermer tozu takviye edildiği bulgularından hareketle Konya'da da güvercinlerin gıda takviyesi, bağışıklık, sindirim düzenleyici ve üreme dönemi ihtiyaçlarının dikkate alınarak rasyonlar hazırlandığı ve günümüz rasyonel beslenme yöntemlerine uygun olduğu belirtilebilir.

Konya ilinde gerçekleştirilen bir araştırmada güvercinlerin, sert buğday, küçük mısır, burçak, fiğ ve arpa ile kışın ise çoğunlukla burçak ile beslendiği (Özmen 1981); İç Anadolu Bölgesi Konya Bölümünde gerçekleştirilen benzeri bir araştırmada güvercinlere sabah akşam olmak üzere buğday, fiğ, mercimek yedirildiği (Yaşar ve ark. 2013); genel olarak kış beslemesinde arpa, buğday, mısır, fasulye, burçak ve bezelye önerildiği (Alataş 2017); Çalışmada ise güvercinlerin genellikle yukarıdaki literatürlerde belirtilen taneli yemleri de içeren çetnevir ile beslendiği ancak damızlık ve uçum güvercinlerinde, kuluçka dönemi, üreme dönemi ve tüleme zamanlarında farklı rasyonlar uygulandığı; özellikle kış aylarında burçak yedirilmesi verilerinin, Özmen (1981) ve Alataş'ın (2017) çalışma verileri ile uygunluk gösterdiği söylenebilir. Dolayısıyla rasyon hazırlanırken güvercinlerin fiziksel ihtiyaçları ve performanslarının dikkate alındığı, mevsim şartlarına uygun bilinçli bir beslenme programı uygulandığı ve tercih edilen yem maddelerinin yetiştiriciler tarafından iyi bilindiği ileri sürülebilir.

Hastalıkların tedavisinde kullanılan tuzun bakteri, mantar ve sülüklere karşı etkili olduğu, bazı parazitlere karşı da etkili olabileceği; sirkenin ise çok eski yıllardan beri kullanılmakta olduğu ve özellikle dezenfeksiyonda yaygın olarak tercih edildiği (Kanlı 2018); sirkenin doğal bir antibiyotik ve iyi bir

antiseptik olup, vücutta zararlı bakterileri ortadan kaldırdığı, bağırsak florasındaki yararlı bakterilerin gelişimini desteklediği ve içerdiği C vitamini ve diğer besin değerleri sayesinde vücut direncinin artmasına katkı sağladığı (Gürol Ekinci 2017); kanatlı hayvanlarda mikotik etkenlerden kaynaklanan kursak problemlerini çözmek için kanatlıların içme sularına litreye 15 ml karıştırılarak Kandidiazis olgularında kullanıldığı (Polat 2019); tüleme dönemlerinde elma sirkesi ve sofr tuzu karışımları ile banyo yaptırılabilceği (Garip 2017); Çalışmada ise yukarıdaki literatür verilerine paralel olarak tüleme zamanında antibiyotik kullanılmamaya dikkat edildiği, sirkeli su ya da sirkeli ve tuzlu su karışımı içirildiği, bu doğrultuda Konya ili güvercin yetiştiricilerinin bu konudaki bilgisinin derin olduğu, halk hekimliğinde sirkenin bağışıklık üzerindeki etkisinden uzun zamandır faydalanılarak rasyonel tedavi yöntemlerinin uygulandığı sonucuna varılabilir.

Ozonun sudaki total organik karbon oranını %15'lere kadar azaltabildiği, sudaki nitrit düzeyi ile suyun bulanıklığını azalttığı ve sudaki katı maddelerin oksidasyonunu sağlayarak uzaklaştırdığı, artan konsantrasyonuna bağlı olarak sudaki kimyasal oksijen tüketimi ile total organik karbon oranları ve renk değişimi (berraklık) oranlarının oldukça verimli olduğu (Kanlı 2018); özellikle tavuklarda ayda bir olmak üzere içme sularına göztaşı ilave edilmesi gerektiği (Çetinkaya ve ark. 2013); ayrıca hastalık etkenleri ile bulaşmış yerlerin dezenfeksiyonu için göztaşı kullanıldığı (Aydın 1984); hava koşullarının elverişli olduğu durumlarda haftada bir veya iki kez banyo suyu konulması gerektiği (Garip 2017); yukarıda belirtilen literatür verilerine paralel olarak, Çalışmada da tüleme zamanlarında banyo sularına %1 oranında sirke, ozon veya göztaşı ilave edilmesinin geçmişten günümüze hala kullanılmakta olan göztaşı ve bu kapsamda tercih edilen sirke ve ozon kullanımına ilişkin geleneksel halk kültürünün halen devam ettiği şeklinde değerlendirilebilir.

Konya ilinde gerçekleştirilen bir çalışmada, erkek güvercinin dişi güvercinin peşine düştüğü, çiftleşme, yumurta yapma dönemine "badanas", ötmesine "guğurmak", dişi güvercinin kanatlarını gererek erkek güvercinin üzerine doğru yürümesine "toslamak", hiç gelişmeden bozulan yumurtaya "calk", ayrıca kendi yuvasından başka yuvaya gitmeyen güvercine "damarlı", güvercinin eski tüylerini atıp yeni tüyler çıkarmasına "tüleme" denildiği (Özmen 1981); Çalışmada da "badanas", "guğurmak", "toslamak", "calk", "damarlı" ve "tüleme" kelimelerinin Konya'da hala aynı anlamlarda kullanıldığı dolayısıyla bu durum bölgesel terimlerin geleneksel halk kültüründe varlığını devam ettirdiğinin bir işareti olarak belirtilebilir.

Güvercinler bir seferde yalnızca iki yumurta bıraksalar da tek bir çift, yılda elli güvercin üretebilir. Güvercinlere özgü en etkileyici özelliklerden biri her iki ebeveynin "güvercin sütü" salgılayan salgı bezlerine sahip olmasıdır (Allen 2009). Yavrular bir haftalık

yaşlarını tamamladıktan sonra ebeveynlerinin kursak içeriği yavaş yavaş tane yem içeriğine doğru bir değişim gösterir (Garip 2017). Her ikisi de yavrularını 35-37 gün bu maddeyle besler (Allen 2009). Anaç güvercinlerin hava verme döneminden çıkmış yavruların boğazına, kursaklarından çıkardıkları süte benzer, hamur halindeki besleyici sıvıyı kusmasına Konya ilinde "hamurlama" adı verildiği, bu sıvının yavrunun yumurtadan çıkmasına iki-üç gün kala anaç güvercinlerin kursağında toplandığı bildirilir (Özmen 1981). Çalışmada da literatüre paralel olarak benzer sayıda yavru alındığı; anaç güvercinlerin kursak içeriğinin hamurlaştığı ve yaklaşık 40-45 gün sonra kendi başına yem yemeye başladığının belirtilmesi, yetiştiricilerin gözlem ve analizlerinin rasyonel ve günümüz bilimsel verileri ile (Allen 2009) çok benzer olduğuna; ayrıca Özmen'in çalışmasında ifade edilen "hamurlama" kelimesinin Konya'da hala benzer şekilde kullanılıyor olması, güvercin yetiştiriciliğine ait terimlerin bölgede varlığını devam ettirdiğine ve geleneksel halk kültürünün canlı kaldığına kanıt olarak gösterilebilir.

Sonuç olarak; Konya ili geleneksel halk kültüründe güvercin yetiştiriciliğine ilişkin folklor bilgisinin zengin olduğu ve folklorik veteriner hekimliği literatürüne ve Türk halkbilimine katkı sağlayacağı, elde edilen verilerin bilimsel veriler ile genel olarak uyumlu ve rasyonel nitelik taşıdığı ileri sürülebilir.

Çıkar Çatışması: Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Etik Kurul Bilgileri: Bu çalışma, Selçuk Üniversitesi Veteriner Fakültesi Deney Hayvanları Üretim ve Araştırma Merkezi Etik Kurulu (SÜVDAMEK)'nin 11.06.2020 tarih ve 2020/56 sayılı onayı ile yürütüldü.

Teşekkür: Bilimsel iş birliği ve katkılarından dolayı Prof. Dr. Mustafa Garip'e teşekkür ederiz.

Açıklama: Bu çalışma, 02-04 Aralık 2020 tarihlerinde düzenlenen "14. Uluslararası Türk Kültürü, Sanatı ve Kültürel Mirası Koruma Sempozyumu/Sanat Etkinlikleri"nde sunulan "Konya İli Folklorunda Güvercin" adlı sözlü bildirinin "Yetiştiricilik, Bakım, Besleme ve Üreme" kısmı genişletilerek hazırlandı.

KAYNAKLAR

- Alataş MS.** Besleme, In: Güvercin El Kitabı, Ed; Işık N, Er A, Güneş Tıp Kitabevleri, Ayrıntı Basım Yayın ve Matbaacılık, Ankara. 2017; s. 41-54.
- Allen B.** Pigeon or Dove, In: Pigeon, Ed; Burt J, Published Reaktion Books Ltd, London, UK, 2009; pp. 17-56.
- Aydın N.** Bölge tavukçuluğunu etkileyen hastalık sorunları ve alınması gerekli hijyenik önlemler. Selçuk Üniversitesi Vet. Fak. Derg. 1984; Özel Sayı: 77- 90.
- Bekleyen A.** Diyarbakır kırsalındaki güvercin evleri: Boranhaneler, Karaçalı (Tilalo) Köyü. Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Derg. 2007; 8(2):99-107.

- Çetinkaya M, Göç V, Karamık Ş.** Yumurta tavuğu ve etlik piliç yetiştiriciliği. 9. Ulusal Zootekni Öğrenci Kongresi, 23 – 25 Mayıs 2013, Erzurum.
- Garip M.** Yetiştiricilik, In: Güvercin El Kitabı, Ed; Işık N, Er A, Güneş Tıp Kitabevleri, Ayrıntı Basım Yayın ve Matbaacılık, Ankara. 2017; s. 1-41.
- Gürol Ekinci M.** Doğal antibiyotikler. Ayrıntı Dergisi. 2017; 5(55):5-8.
- Kanlı E.** Gökkuşluğu alabalığı (*Oncorhynchus mykiss*) yumurtalarında alternatif dezenfeksiyon uygulamaları. Doktora Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü/Su Ürünleri Anabilim Dalı, Rize, 2018.
- Özen R.** Bird shelters in Turkey: Birdhouses and Dovecotes. Kafkas Univ Vet Fak Derg. 2012; 18(6):1079-1082.
- Özkul T, Yerlikaya H.** Tarih boyunca savaşlarda hayvan kullanımından örnekler. Veteriner Hekimler Derneği Derg. 2008; 79(1):31-38.
- Özmen M.** Konya’da güvercinlik. Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Derg. 1981; 1, 157-187.
- Polat E.** Bir güvercinde kursak nekrozu ve operatif tedavisi. Harran Üniversitesi Veteriner Fakültesi Derg. 2019; 8(1):120-123.
- Sales J, Janssens GPJ.** Nutrition of the domestic pigeon (*Columba livia domestica*). World’s Poultry Science Journal. 2003; 59(2): 221-232.
- Sarı M, Saatçı M.** Biosecurity procedures with the all aspects in goose breeding. Turkish Journal of Agriculture-Food Science and Technology. 2020; 8(1):35-41.
- Yaşar A, Çelik E, Aslım G.** Pigeon in Konya province folklore: 1. Diseases and their treatments. Kocatepe Vet J. 2021;14(1):26-36.
- Yaşar A, Sinmez ÇÇ, Aslım G.** İç Anadolu Bölgesi Konya Bölümünde (Aksaray, Karaman ve Konya) folklorik veteriner hekimliği ve hayvancılık üzerine araştırma. TÜBİTAK Projesi Kapatma Raporu, TOVAG–112O428, 2013; s. XI, 147.
- Yılmaz O, Boz MA.** Türkiye’de amatör güvercin yetiştiriciliğinin durumu ve kullanılan yöresel tip sınıflandırmaları. Akademik Ziraat Derg. 2012; 1(1):45-60.
- Yılmaz O, Ertürk YE, Coşkun F, Ertuğrul M.** Güvercinin (*Columba livia* Gmelin, 1789) ekonomik önemi. Bitlis Eren Üniversitesi Fen Bilimleri Derg. 2014; 3(2):199-207.
- Yılmaz O, Savaş T, Ertuğrul M.** Batman, Diyarbakır, Mardin ve Şanlıurfa illerinde güvercin yetiştiriciliği kültürü, kimi sorunlar ve çözüm önerileri. Harran Tarım ve Gıda Bilimleri Derg. 2012; 16(1):49-53.

Sonnot

- 1 K1-3,5,8-17,19-28
 2 K9-11,14-17,19-21,23-28
 3 K10-11,14,23-26
 4 K10,12-13
 5 K15-17,19
 6 K14,23-26
 7 K9
 8 K1,6,8-17,19-21,27-28
 9 K4
 10 K1
 11 K15-17,19,22
 12 K14,16-17,19,21
 13 K8,12-13,15-17,23-28
 14 K9-11,14-15,20-21,23-28
 15 K14
 16 K27-28
 17 K23-26
 18 K1-3,5,9-28
 19 K1-3,8,14-17,19
 20 K9-10,15,20-21,23-28
 21 K28
 22 K1,2,4,9-17,19,22-28
 23 K8,12,14,24-28

- 24 K1,4,6,12-13,22,27-28
 25 K2,6,8,12-13,25-28
 26 K22-27
 27 K9-11,13,23-28
 28 K12-17,19-28
 29 K1,6,9-12,15-17,19
 30 K1,11
 31 K9-17,19-21,23-28
 32 K1,4-5,9-14,21,23-28
 33 K1,27-28
 34 K1,9,12-17,19-21,23-28
 35 K1-2,12,14,20-21,23-26
 36 K14-17,19-21,23-26
 37 K16-17,19-20
 38 K15-17,19
 39 K1
 40 K4,8-12,14-17,19
 41 K1,20-21,23-28
 42 K4-5,20-21
 43 K23-26
 44 K1,8-13,15-17,19-28
 45 K20
 46 K1,9
 47 K1,3,9-11,15-17,19,23-26
 48 K1,3-6,8-17,19-28
 49 K1
 50 K20-21
 51 K1,3,8-13,15-17,19-21,23-28
 52 K1,5-6,8-11,15-17,19,23-28
 53 K1,9-11,14-17,19
 54 K21,23-26
 55 K11
 56 K8
 57 K8
 58 K23-26
 59 K21
 60 K9-11,14-17,19-21
 61 K21
 62 K27-28
 63 K4,6
 64 K8
 65 K14,23-28
 66 K12,21,28
 67 K27
 68 K14
 69 K1,15-17,19
 70 K27-28
 71 K8,27-28
 72 K27-28
 73 K14
 74 K11
 75 K8-9,27-28
 76 K14
 77 K23-26
 78 K1
 79 K1,9-11,14-17,19
 80 K14
 81 K1,15-17,19,23,25-26
 82 K1,8-17,19-21,27-28
 83 K22-26
 84 K8-11,13-15,20-21,27-28
 85 K27
 86 K12
 87 K9,11
 88 K4,9,12-17,19,21,23,26-28
 89 K1,10-11,14,20,24-25
 90 K4,6,14
 91 K20
 92 K4,8-11,16-17,19-22,25
 93 K1,6,12-15,23-24,26-28
 94 K4,22
 95 K9-11
 96 K1
 97 K4-6,8,12-17,19,22-28
 98 K1,4-6,9-17,19-21,23-28
 99 K23-26
 100 K1,4-6,9-10,12-17,19-28
 101 K5,14-17,19,22
 102 K1
 103 K8-17,19-21,23-28
 104 K8
 105 K1,4-5,8-17,19,23-28
 106 K1,8,15-17,19,27-28
 107 K12-13,27-28
 108 K4,6,9-17,19-28
 109 K1,8-17,19-28
 110 K1,4,8-17,19-21,23-28
 111 K4,8,14-17,19-21,23-26
 112 K4
 113 K5,11,14,20-26
 114 K1,5,8-11,14-17,19-21,23-28
 115 K1
 116 K1,14,23-26
 117 K9-14,20-21
 118 K12-13
 119 K1,5-6,8-17,19-21,23-28
 120 K8,27-28
 121 K9-11
 122 K6
 123 K1,8-13,20-21,23-28
 124 K1,4-5,8-17,19-28
 125 K3,9-14
 126 K12-13
 127 K1,3,6,8-17,19-21,23-28
 128 K1,4,9-11
 129 K1,4,23-26
 130 K6,8-14,27-28
 131 K9,11-13

132 K1
133 K15-17,19
134 K1
135 K1
136 K1,3-6,8-17,19-28
137 K1,9-11,20-21
138 K1,5-6,8-17,19-22,24-28
139 K12-13,20-21,24-25,27-28
140 K1,4-6
141 K9-11
142 K12-17,19-21,23-28
143 K5,8,22
144 K1,4-5,7-17,19-21,23-28
145 K12-14,23-28
146 K1,8,12-13,20-21,27-28
147 K3-5,9-11
148 K12,14,23-26